

АСИНДЕТСКЕ РЕЧЕНИЦЕ С ПОНОВЉЕНОМ ГЛАГОЛСКОМ
ЛЕКСЕМОМ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет рада је посебан тип асиндетских реченица који постоји и у руском и у српском језику. То су реченице с поновљеном глаголском лексемом у предикатским изразима предикацијских делова (нпр. рус. *Лара приехала, Вася приехал...*, срп. *Лара је допutoвала, Васја је допutoвао...*). Асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом обухватају више синтаксичко-семантичких (под)типова, који се могу сврстати у имплицитно напореднословене и имплицитно зависнословене реченице. Одликује их могућност варирања информације о предметној релацији. Асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом представљају погодан средство за исказивање информације о учесницима предметне ситуације, која се у анализираним синтаксичко-семантичким (под)типовима остварује у виду набрајања. Стилски су маркиране, превасходно су везане за књижевноуметнички и разговорни функционални стил, честе су у дијалошком дискурсу, али се могу јавити и када питање није експлицитно.

Кључне речи: сложена асиндетска реченица, понављање глаголске лексеме, набрајање учесника, руски језик, српски језик.

The subject of this paper is the special type of asyndetic sentences, which exist both in the Russian language and in the Serbian language. This type of asyndetic sentences is characterised by the repetition of a verbal lexeme in the predicate phrases of predicate parts (for example, Russ. *Лара приехала, Вася приехал...*, Serb. *Лара је допutoвала, Васја је допutoвао...*). Asyndetic sentences with the repeated verbal lexeme comprise syntactic-semantic (sub)types, which can be classified in implicit main clauses and implicit subordinate clauses. They express the variation of the information about relation. Asyndetic sentences with a repeated verbal lexeme are adequate for specifying the information about participants in a situation, which in analyzed syntactic-semantic (sub) types is realised like an enumeration. Being stilistically marked, this type of compound sentences is found mostly in literature and in the conversational functional style, they are frequent in dialogue discourse, but they can be used in a situation when a question is not explicit.

Keywords: compound asyndetic sentences, repeated verbal lexemes, specifying participants, Russian, Serbian.

1. У славистичкој синтаксичкој литератури новијег датума примећује се раст интересовања за проблематику асиндетизма (Санников 2008: 337–348; Пипер, Клајн ²2014: 521; Танасић 2015; Пипер 2018: 19–20; Танасић 2018: 597–633; Кубурић Мацура 2019; Вукић 2020: 150–153; Ковачевић 2021). Приступајући опису асиндетских реченица, синтаксичари примећују да је ова област синтаксе релативно касно постала предмет пажње у наукама о словенским језицима (Танасић 2018: 597–598). У српској лингвистичкој

русистици значајан прилог проучавању асиндетских реченица у руском и српском језику током осамдесетих година XX века дао је Б. Станковић (Станковић 1986; Станковић 1987; Станковић 1988; Станковић 1988а). Наведена истраживања надовезала су се на низ прилога о асиндетизму у руском језику (Соколова 1982; Соколова 1986; Ширяев 1986). У конфронтативно-типолошким граматицама руског и српског језика асиндетске реченице нису изостављене – унутар синтаксичког одељка представљене су њихове основне карактеристике и фреквентни семантички типови (Пипер ²2005: 239–243). Најзад, актуелност описа асиндетских реченица у српској славистици, коју смо на самом почетку поменули, резултирала је и важним помацама у њиховом проучавању. Наиме, крајем друге деценије XXI века појавила се и прва синтаксичко-семантичка типологија асиндетских реченица у српском језику, коју је саставио С. Танасић¹ (Танасић 2018: 597–633).

Синтаксичко-семантичка структура и стилска маркираност асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом

1. Место асиндетских реченица и у руском и у српском језику јесте међу сложеним реченицама, синтаксичким јединицама с најмање два предикацијска дела, којима се означавају најмање две предметне ситуације.² Предикацијски делови асиндетских реченица, као што је познато, нису повезани везником. Одсуство везника за последицу има имплицитан закључак³ о врсти синтаксичког односа између предикацијских делова – паратакси или хипотакси, координацији или субординацији. У овом раду бавићемо се описом једног типа асиндетских реченица о којем се није подробније писало у српској русистици. Наиме, у руском и српском језику среће се и посебан тип асиндетских реченица у чијим се предикацијским деловима јавља иста глаголска

¹ У уводним напоменама С. Танасић истиче да асиндетске реченице представљају област синтаксе која је најслабије описана у српском језику. Поменути типологија обухвата имплицитно зависносложене и имплицитно напоредносложене асиндетске реченице. Као посебан тип описују се и вишечлане реченице са асиндетски везаним хомофункционалним напоредним предикацијским јединицама, које су у зависном односу према истој управној. Имплицитно зависне асиндетске реченице подељене су на реченице образоване по обрасцу управног говора и реченице образоване по обрасцу неуправног говора. Асиндетске реченице образоване по моделу неуправног говора гранају се на изричне реченице, сажете изричне реченице, реченице са синсемантичким речима. У имплицитне напоредносложене реченице, напоредо са саставним, супротним, раставним, узрочним и вишезначним асиндетским реченицама, улазе и асиндетске реченице без ослонца на лексичко-семантичке односе међу предикацијским јединицама. Напоредносложене асиндетске реченице са семантичким конкретизатором деле се на закључне, искључне, супротне, временске, узрочно-последичне, допусне, начинске, просторне, градационе, пропратнооколноне и објаснидбене асиндетске реченице. На крају типологије налази се библиографија славистичких прилога о асиндетским реченицама (Танасић 2018: 597–633).

² У раду се ослањамо на дефиницију сложене реченице која је дата у: Пипер 2018: 5.

³ Уп. са констатацијом: „Дакле, у асиндетским реченицама експлицитно се не исказују синтаксички и значењски односи међу предикацијским јединицама; то омогућују само везници.” (Танасић 2018: 602). О асиндетским реченицама имплицитне координације и имплицитне субординације сходно могућности њиховог преобразовања в. у: Пипер 2018: 19. Све наведено у сагласју је са закључцима до којих је дошао Б. Станковић (1987: 80).

лексема.⁴ Асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом⁵ стилски су маркиране. Оне су, превасходно, усидрене у књижевноуметничком и разговорном функционалном стилу руског и српског језика. Асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом остављају отворен простор за увођење новог предикацијског дела. Као и други типови асиндетских реченица, и асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом се према броју предикацијских делова деле на двочлане и вишечлане. В. пример (1).

[1]

1) – Кто пришел? – Маша *пришла*, Саша *пришел*... (... Ваня *пришел*...)
(Разг.)

– Ко је дошао? – Маша *је дошла*, Саша *је дошао*... (... Вања је *дошао*...)
(Разг.)

У зависности од лексичке семантике глагола и његове валентности у овом типу асиндетске реченице могу бити прецизирани учесници предметне ситуације – агенси (1), пацијенси (2), (ко)агенси и (ко)пацијенси (3), агенси и коагенси (4) итд. В. примере (1–4).

[2]

1) – Кто хорошо рисует? – Аня хорошо *рисует*, Ваня хорошо *рисует*...
(Разг.)

– Ко лепо црта? – Ања лепо *црта*, Вања лепо *црта*... (Разг.)

2) – Что продают в этом магазине? – Овощи *продают* (в этом магазине), фрукты *продают* (в этом магазине)... (Разг.)

– Шта се продаје у овој продавници? – Поврће *се продаје* (у овој продавници), воће *се продаје* (у овој продавници)... (Разг.)

3) – Кто встретился с ним? – Папа *встретился* (с ним), мама *встретилась* (с ним)... (Разг.)

– Ко се срео с њим? – Тата *се срео* (с њим), мама *се срела* (с њим)... (Разг.)

4) *Заплясал* Глухарев с поэтессой Тамарой Полумесяц, *заплясал* Квант, *заплясал* Жуков-романист с какой-то киноактрисой в желтом платье. (М. А. Булгаков, *Мастер и Маргарита*, 2006, 76)

Заиграо је Глухарев с песникињом Тамаром Полумесец, *заиграо је* Квант, *заиграо је* Жуков, романописац, с неком филмском глумицом у жутој халбини.⁶

⁴ Разуме се, понављање глаголске лексеме јавља се у сложеним реченицама и изван асиндетизма и у руском и у српском језику. Тако нам се у србистичкој граматикографији посебно интересантним чини одабир илустративних примера при дефинисању сложене реченице у одељку о исказивању семантичког и граматичког предиката у њеним предикацијским јединицама – реченица *Виђа се с Марком и виђа се с Мирком* сврстава се у сложене, док се реченица *Виђа се с Марком и Мирком* убраја у просте (Пипер 2018: 38–39). У првој се граматички предикат исказује у обе предикацијске јединице, у другој само једном. Као што видимо, у првом примеру понављање глаголске лексеме илуструје саставна сложена реченица. У расправама из синтаксе хрватског језика И. Прањковић излаже класификацију асиндетских структура – у њој су наведени и илустративни примери у којима постоји структурни паралелизам, па и понављање лексичких јединица, нпр. у имплицитно координисаним конструкцијама (Прањковић 1993: 150–151).

⁵ Овим реченицама блиске су и асиндетске реченице које у предикацијским деловима понављају лексеме у предикативној функцији (рус. *Валя хорошая, ее сестра хорошая*..., срп. *Ваља је добра, њена сестра је добра*...).

⁶ Прев. М. О. Напомена важи и за превод осталих примера.

Асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом обухватају више синтаксичко-семантичких (под)типова, међу којима су и имплицитно напоредносложене реченице, које одликује низање предикацијских делова,⁷ и имплицитно зависносложене. Све наведене примере [1], [2] можемо уврстити у имплицитно напоредносложене саставне реченице. Дати примери илуструју изражавање значења друштва (3, 4 [2]) или квантификације (1 [1], 1, 2 [2]), која се под одређеним контекстуалним условима може сместити и у социјативне оквири – у наведеним случајевима потврда би се морала тражити у ширем контексту, изван питања и одговора, што уједно говори да је локализација језичких датости овог типа везана за категоријалну границу.

У српској славистичкој литератури синтаксичко-семантички тип асиндетских реченица с поновљеном глаголском лексемом није засебно описиван.⁸ Ипак, поједине асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом илустровале су имплицитно изражавање синтаксичких односа и различитих категоријалних значења, на пример, условног⁹ итд.

У целини гледано, примери показују да асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом представљају погодно средство и за варирање информације о предметној релацији, исказане глаголском лексемом, и за набрајање учесника предметне ситуације.

Синтаксичко-семантички типови набрајања у асиндетским реченицама с поновљеном глаголском лексемом

1. Тип набрајања у асиндетским реченицама с поновљеном глаголском лексемом зависи од низа фактора. То су, у првом реду, синтаксичко-семантичка обележја датог глагола – лексичка спојивост, валенционе могућности

⁷ О низању предикацијских делова у српском језику податке даје типологија о којој пишемо у фусноти бр. 1 – в. одељак о асиндетским напореднословеним саставним реченицама (Танасић 2018: 609).

⁸ Пишући о асиндетским реченицама у руском језику и њиховим српскохрватским еквивалентима, Б. Станковић бележи реченичне моделе којима се исказује условно, временско, допусно, циљно, последично и резултативно значење. У посебну групу издвојен је модел којим се изражава семантика заснованости (Станковић 1987: 70–82).

⁹ У анализи паремолошке грађе Б. Станковић издваја конструкцијске моделе према употреби глаголских облика у предикацијским деловима. Између осталог, забележене су и пословице конструкције са условним значењем које у предикату првог предикацијског дела имају императив, а у предикату другог предикацијског дела императив, презент или футур. Б. Станковић поменути модел илуструје пословицама које је сакупио Вук Стеф. Караџић. Међу њима су и асиндетске реченице које смо у овом раду издвојили на основу понављања глаголске лексеме: *Дај ти мене весели дан Ђурђев, даћу тебе сира и млијека; Кажу ми, казаћу ти; Чувај ме, чувам те; Пођи за стара, пођи за цара; пођи за млада, пођи за врага; Посиједи по једном прсту, боли, посиједи по другом, боли; Учини добро, не кај се; учини зло, надај се;* (Станковић 1988: 393–394), (истицање М. О.). Осим тога, и типологија раставних асиндетских реченица у српском језику садржи примере с понављањем глаголске лексеме – *Разумео, не разумео – платити рачун мораи; Радио, не радио – свира ти радио; Дошао, не дошао – они ће састанак држати* (Танасић 2018: 611). Као што се види, особеност ових примера је негирање предметне релације, чије се исказивање понавља. Уз то, у примерима затичемо и ограничено понављање, које не обухвата све предикацијске делове асиндетске реченице. О редупликацији клаузе у синдетском или асиндетском облику по моделима „А-не-А”/„А или не-А” у српском језику в. у: Кубурић Мацура 2019: 328.

и припадност одређеном семантичком типу. У предикатском изразу овог типа асиндетских реченица могу се наћи глаголи различитих семантичких класа. Тако се у примерима 1 [1], 1–4 [2] налазе акционални глаголи који се према могућности самосталног или удруженог остварења радње могу поделити на факултативно социјативне (1 [1], 1, 2, 4 [2]) и социјативно-реципрочне (3 [2]).¹⁰

Паралелно с тим, треба сагледавати и синтаксичко-семантичке особености именског изрази. У асиндетским реченицама се могу срести и једночлани и вишечлани именски изрази. Именске фразе које конгруирају с предикатским изразом могу, такође, сигнализирати и (под)тип успостављеног предметног односа у датом предикацијском делу. Иако је употребљена иста глаголска лексема у предикацијским изразима, (под)тип успостављеног односа у предметним ситуацијама не мора бити истоветан. На пример, лако је уочљива разлика у поимању предметне релације у асиндетским реченицама с факултативно социјативним предикатима. Тада се у зависности од структуре именског изрази само једна ситуација може конципирати као социјативна.

[3]

1) Ања и Коља / Ања, Коља и Лара / Ања с Колей *гуљаю*т, Вања *гуљет*. (Разг.)

Ања и Коља / Ања, Коља и Лара / Ања и Коља (се) *шетају*, Вања (се) *шета*. (Разг.)

У предикацијским деловима асиндетске реченице могу се, као што нам показује пример 1 [3], означити и различита категоријална значења.¹¹ Исказивање категоријалне семантике не мора се, дакле, подударати, у свим предикацијским деловима асиндетске реченице. Семантичка разлика може бити изразита или градуелна. У примеру 1 из треће групе семантичка разлика је јасно изражена.

Када је градуелна, категоријална семантика остварује се у границама исте семантичке категорије и њене типологије, као у примеру 1 из четврте групе. Поновљена глаголска лексема изражава однос друштва посредног типа, који је у првој предикацијској јединици конципиран као напоредна социјативност, а у другој као социјативна релација која прототипски подразумева јачу перцептивну повезаност учесника и неупитно подударање просторних и временских тачака остварења глаголске радње за оба учесника. Социјативна напоредност посредног типа обележена је у првом предикацијском делу конструкцијом с конјунктором рус. *и*, срп. *и*, а примарна социјативност посредног типа означена је у другом предикацијском делу конструкцијом са социјативним инструменталом.

[4]

1) Ања и Коља *гуљаю*т, Вања *гуљет* с Таней. (Разг.)

¹⁰ В. наша ранија истраживања о изражавању значења друштва у руском и српском језику, као и поделу глагола према социјативном обележју у: Опачић 2022.

¹¹ Уп. са примерима 1 [1], 1, 2 [2] у којима се у сваком делу асиндетске реченице јављају једночлани именски изрази.

Ања и Коља (се) *шетају*, Вања (се) *шета* с Тањом. (Разг.)

Асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом поседују могућност варирања информације о предметној релацији и набрајања учесника ситуације¹² и при исказивању других категоријалних значења, о чему нећемо детаљније говорити овом приликом.

Неексплицирано питање и набрајање у асиндетској реченици с поновљеном глаголском лексемом

1. И у разговорном и у књижевноуметничком функционалном стилу руског и српског језика асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом се, као што смо у претходним одељцима видели, често јављају у дијалошкој форми, када представљају одговор на постављено питање. Питање, по правилу, укључује упитну заменицу која сигнализира набрајање учесника предметне ситуације у асиндетској реченици, одговору. У таквом дијалогу упитне заменице представљају и један од показатеља очекиваног персоналног или предметног¹³ типа набрајања. У оба типа набрајања именска фраза може означавати учеснике с различитом семантичком улогом – нпр. агентивном, пацијентивном, (ко)агентивно-(ко)пацијентивном или (ко)агентивном, као што нам редом показују примери из друге групе. Ипак, употреба овог типа асиндетских реченица тиме није ограничена јер се оне могу срести и изван дијалога, у ситуацијама када питање није експлицирано. У значајном броју примера може се чак и тада, на основу информације коју саопштавају, без тешкоће, према раније наведеним обрасцима, реконструирати питање на које асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом одговарају. О овоме сведочи и пример из књижевноуметничког функционалног стила (1 [5]).

[5]

1) *Пропал* отягощенный розами куст, *пропали* кипарисы, окаймляющие верхнюю террасу, и гранатовое дерево, и белая статуя в зелени, да и сама зелень. (М. А. Булгаков, *Мастер и Маргарита*, 2006, 43)

Нестао је жбун отежао од ружа, *нестали су* кипариси, који оивичавају горњу терасу, и дрво нара, и бела статуа у зеленилу, па и само зеленило.

1. 1. Синтаксичко-семантичка анализа примера 1 [5] нам управо то и илуструје. Тако, асиндетска реченица с поновљеним глаголом рус. *пропасть*, срп. *нестати* одговара на питање рус. *Что пропало?*, срп. *Шта је нестало?*. Иако питање није експлицирано, реченица је осмишљена као одговор који тежи исцрпном обавештавању и прецизирању појединачних

¹² Набрајање учесника предметне ситуације у овом типу асиндетских реченица треба сагледавати према категоријалним комплексима и (ин)варијантним појавним облицима. Тако је и у фусоти бр. 4 – на пример, приликом исказивања условног или временског значења (*Кажми ми, казаћу ти*, Станковић 1988: 394) добија се информација и о учесницима предметне ситуације, која подразумева ротирање њихових семантичких улога у предикацијским деловима итд. – уп. *Ти кажми мени, ја ћу казати теби*.

¹³ О типологији заменичких питања о лицу, конкретном или апстрактно појмљеном предмету в. у: Пипер 2005: 93–94.

елемената или чланова низа означених у асиндетској реченици. Овде за-пажамо још једну важну особеност – предикацијски делови асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом одраз су одређеног типа концептуализације. У њеној основи налази се моменат издвајања, па елементи који су обележени именским изразима у двама предикацијским деловима припадају посебним потцелинама. У првом предикацијском делу саопштава се о једном елементу – рус. *куст*, срп. *жбун*, који се у свести говорника одељује у засебну потцелину. У другом предикацијском делу писац издваја читав низ чланова скупа у другу потцелину – рус. *кипарисы, гранатовое дерево, статуя, зелень*, срп. *кипариси, дрво нара, статуа, зеленило*.

Интересантно је да и унутар друге потцелине постоји додатно истицање информације о појединачним елементима скупа – први члан именске фразе рус. *кипарисы*, срп. *кипариси* је на престижној иницијалној позицији у датом низу. Осим тога, уз овај члан стоји и апозитив у руском језику – *окаймляющие верхнюю террасу*, односно релативна клауза у српском језику – *који оивичавају горњу терасу*. Остали чланови низа уведени су конјунктором *и*, с том разликом што се последњи елемент скупа издваја везничким усложњавањем рус. *да и*, срп. *па и*, које наглашава семантику редоследа и неочекиваности. Уколико је набрајање вишечлано, као у примеру 1 [5], спој рус. *да и*, срп. *па и* обично долази уз последњи члан у именском изразу.

Набрајање у асиндетској реченици с поновљеном глаголском лексемом vs набрајање у простој реченици

1. Поменуте две потцелине у асиндетској реченици с поновљеном глаголском лексемом не могу се преобликовати у један низ без промене смисла реченице и синтаксичко-семантичких односа у њој. Редуковање понављања глаголске лексеме асиндетску реченицу своди на означавање једне предметне ситуације, које се исказује простом реченицом и у руском и у српском језику. В. трансформацију примера 1 [5] у просту реченицу с једним предикацијским делом.

[6]

1)' **Пропали** отягощенный розами куст, кипарисы, окаймляющие верхнюю террасу, и гранатовое дерево, и белая статуя в зелени, да и сама зелень.

Нестали су грм отежао од ружа, кипариси, који оивичавају горњу терасу, и дрво нара, и бела статуа у зеленилу, па и само зеленило.

1. 1. Смештање свих елемената низа у једну предметну ситуацију исказану простом реченицом за последицу има губљење представе о двама потцелинама, што омогућава да се успостављени однос између чланова скупа концептуализује у заједничким категоријалним границама – у примеру 1'[6] то је напоредни социјативни однос посредног типа. У примеру 1 из пете групе о социјативном односу посредног типа сведочи само други предикацијски део асиндетске реченице с поновљеним глаголом рус. *пропасть*, срп. *нестати*. Оба предикацијска дела асиндетске реченице (1 [5]), посматрана као целина, не изражавају напоредну социјативност у ужем

смислу. Међутим, када се у озбир узме најближи контекст – у асиндетској реченици то су унутрашњи контекстуални односи између предикацијских делова – ипак се може извести закључак о напоредној социјативности посредне релације. Дакле, социјативност се на нивоу асиндетске реченице може исказати и као ослабљено категоријално значење – наиме, када социјативна интерпретација изостане на нивоу једне од предикацијских јединица, закључак о успостављеном односу друштва може се извести у склопу реченичне целине. У таквим случајевима за категоријално тумачење пресудан је (нај)ближи унутарреченични контекст, који у сложеним реченицама представљају суседни предикацијски делови.

1. 2. Категоријална семантика у асиндетским реченицама с поновљеном глаголском лексемом блиска је категоријалним значењима исказаним у реченичним парцелатима. Међутим, постоји и важна разлика – у реченичним парцелатима слабљење категоријалне семантике још је израженије. То нам илуструје и декомпоновање асиндетске реченице (1 [5]), када се елементи низа наводе као реченични парцелати.

[7]

1) *Пропал* отягощенный розами куст. *Пропали* и кипарисы, okayмляющие верхнюю террасу. И гранатовое дерево. И белая статуя в зелени. Да и сама зелень.

Нестао је грм отежао од ружа. *Нестали су* и кипариси који оивичавају горњу терасу. И дрво нара. И бела статуа у зеленилу. Па и само зеленило.

Језичке чињенице (1' [7]) нам показују да могућност потпуног изостављања понављања глаголске лексеме у реченичним парцелатима зависи, између осталог, и од сингуларског и плуралског типа конгруенције именског и предикатског израза у предикацијским деловима асиндетске реченице.

Линијски ред у асиндетској реченици с поновљеном глаголском лексемом

1. Валентност поновљене глаголске лексеме у асиндетским реченицама може бити једнострана или двострана.¹⁴ У оба случаја она ће имати утицај на линијски ред асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом. Неутрални ред речи карактеристичан је за асиндетске реченице чија поновљена глаголска лексема остварује јаку валенцију само на једној страни, као у примерима 1 [1], 1–2 [2]. Неутрална линеаризација у асиндетској реченици с поновљеном глаголском лексемом не искључује се ни када је јака глаголска валенција реализована двострано, што показује пример 3 [2] у којем су агенси и пацијенси означени на почетку предикацијских делова. Ипак, јака валентност поновљене глаголске лексеме погодна је и за другачија линијска решења, попут линеаризацијски маркиране асиндетске реченице с предикатским изразом помереним на иницијалну, прву позицију (4 [2]).

¹⁴ О разликовању једновалентних, двовалентних, тровалентних глагола, те леве, субјекатске, и десне, објекатске, валенце глагола у неутралном распореду реченичних конституената у српском језику в. у: Станојчић, Поповић 2000: 216–217.

2. Код глаголских лексема које јаку валенцију прототипски остварују и на левој и на десној страни, као у примеру 3 [2] са социјативно-реципрочним предикатом рус. *папа встретился с ним*, срп. *тата се срео с њим*, могућно је и отелотворење двостране валентности само у једном предикацијском делу. У другом предикацијском делу понављање рекцијске допуне у социјативном инструменталу (рус. *с ним*, срп. *с њим*) не иде у прилог економичности исказа, посебно ако се у обзир узме и њено исказивање у дијалогском дискурсу разговорног и књижевноуметничког функционалног стила, када се овај реченични члан, најпре, изражава у питању.

Штавише, у таквом контексту јака рекцијска допуна, исказана у првом предикацијском делу, може се, као подразумевана информација у свести говорника, и сасвим изоставити из других делова асиндетске реченице без последица по јасност исказа. Њено појављивање у свим предикацијским деловима има редувантни карактер – предикацијски делови образују се по обрасцу у којем се нови садржај везује само за исказивање информације која је у питању непозната. У примерима 1–3 [2] то су именски изрази у номинативу.

Изостављање рекцијске допуне у другом предикацијском делу мање је очекивано када се, на пример, у асиндетској реченици налази глагол са објектом у акузативу или генитиву без предлога. Изостављање директног објекта у другом предикацијском делу упитно је чак и када је асиндетска реченица с поновљеном глаголском лексемом део дијалога. В. пример 1 [8].

[8]

1) – Кто хорошо рисует животных? – Аня хорошо *рисует* животных, Ваня хорошо *рисует* (животных)? (Разг.)

– Ко лепо црта животиње? – Ања лепо *црта* животиње, Вања лепо *црта* (животиње)? (Разг.)

Дати примери сведоче о функционалним разликама које се очитују при понављању глаголске лексеме и других реченичних чланова у асиндетској реченици. Укратко, можемо закључити да понављање глаголске лексеме у асиндетским реченицама има своје синтаксичко-семантичке и функционалностилске законитости које сведоче о стабилном статусу овог типа сложених реченица и у руском и у српском језику.¹⁵

Комуникативна перспектива асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом

1. Померање понављане глаголске лексеме на иницијалну позицију асиндетске реченице омогућава посебан вид рематизовања информације о члановима низа у именском изразу. У асиндетским реченицама с поновљеном глаголском лексемом линијско маркирање овог типа представља и погодно средство за прецизирање информације о елементима скупа. Уп. упитност

¹⁵ Овај тип сложене реченице има и елиптичне форме у којима се глаголска лексема, под одређеним условима, може изоставити у предикацијском делу. Дата језичка појава удаљава се од основног, прототипског модела асиндетских реченица с поновљеном глаголском лексемом и њена типологија није обухваћена овим чланком.

неутралне реченичне линеаризације у другом предикацијском делу (1' [9]) с линијски маркираном (1 [5]).

[9]

1)' Отягощенный розами куст *пропал*, кипарисы, окаймляющие верхнюю террасу, и гранатовое дерево, и белая статуя в зелени, да и сама зелень *пропали*. (?)

Отежао од ружа грм *је нестало*, кипариси, који оивичавају горњу терасу, и дрво нара, и бела статуа у зеленилу, па и само зеленило *су нестали*. (?)

Иницијална позиција поновљене глаголске лексеме у функцији предикатског израза отвара простор и за дуже набрајање у асиндетској реченици. В.

[10]

1) *Плясали*: Драгунский, Чердакчи, маленький Денискин [...], *плясала* красавица архитектор Семейкина-Галл, крепко схваченная неизвестным в белых рогожных брюках. (М. А. Булгаков, *Мастер и Маргарита*, 2006, 76)

Играли су: Драгунски, Чердакчи, мали Денискин [...], *играла је* лепотица архитекта Семейкина-Гал, коју је чврсто држао незнацац у белим панталонама од панама-тканине.

2) *Плясали* свои и приглашенные гости, московские и приезжие, писатель Иоганн из Кронштадта, какой-то Витя Куфтик из Ростова, кажется, режиссер, с лиловым лишаем во всю щеку, *плясали* виднейшие представители поэтического подразделения МАССОЛИТа, то есть Павианов, Богохульский, Сладкий, Шпичкин и Адельфина Буздяк, *плясали* неизвестной профессии молодые люди в стрижке боксом, с подбитыми ватой плечами, *плясал* какой-то очень пожилой с бородой, в которой застряло перышко зеленого лука, *плясала* с ним пожилая, доедаемая малокровием девушка в оранжевом шелковом измятом платье. (М. А. Булгаков, *Мастер и Маргарита*, 2006, 76–77)

Играли су домаћи и позвани гости, Московљани и они који су допутовали, писац Јохан из Кронштата, неки Витја Куфтик из Ростова, по свој прилици, режисер, с љубичастим лишаем преко целог образа, *играли су* најистакнутији представници песничког одељења МАСОЛИТ-а, тј. Павијанов, Богохулски, Слатки, Шпичкин и Аделфина Буздяк, *играли су* млади непознатог занимања, с бокс фризуром и ватираним раменима, *играо је* неки у поодмаклим годинама с брадом, у коју се заплело перце младог лука, *играла је* с њим постарија, нагризена анемијом девојка у наранџастој свиленој изгужваној хаљиници.

1. 1. Из примера у десетој групи јасно се види да је маркирани линијски ред карактеристичан за исказивање информације о вишечланом скуповима у асиндетским реченицама с поновљеном глаголском лексемом. Понављање глаголске лексеме у функцији је набрајања учесника предметних ситуација и отвореног низања предикацијских делова асиндетске реченице. Понављање глаголске лексеме остварено је у низу везнички неповезаних предикацијских делова – у примеру 1 [10] има их два, што и јесте основни модел у којем се овај тип асиндетске реченице реализује, у примеру 2 [10] има их чак пет. Такво обликовање потцелина одражава се

на изражавање категоријалне семантике, која се у свакој од њих прецизира – прецизирање може бити и вишекратно, о чему сведоче именски изрази у првом предикацијском делу другог примера [10]. Именским изразима, као што видимо, могу бити означени како појединачни, тако и нејединични учесници предметних ситуација. Нејединичност као обележје именске фразе отвара и највећи простор за фокализацију информације о учесницима предметне ситуације. Подробност саопштавања о набројаним учесницима не мора бити једнака. Квалификативна детерминација може се јавити само уз поједине чланове именске фразе, што, опет, говори о комуникативном истицању одређеног елемента скупа.

Закључак

1. Асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом представљају средство за варирање информације о предметној релацији и набрајање учесника ситуације, који су у свести говорника издвојени у потцелине. У језичким системима руског и српског језика оне обухватају разнородне синтаксичко-семантичке (под)типове унутар књижевноуметничког и разговорног функционалног стила. Другим речима, асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом налазимо у структури синтаксичких центара семантичких категорија из различитих категоријалних комплекса – у овом раду поменули смо примере са социјативним, квантификативним, кондиционалним и темпоралним значењем.

У чланку смо показали да се у предикацијским деловима асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом не мора изражавати истоветно категоријално значење. Такође смо показали да на поимање предметног односа у предикацијским деловима асиндетске реченице утиче низ фактора. Из те особености произлази неопходност разликовања двају основних семантичких типова асиндетских реченица с поновљеном глаголском лексемом. У првом типу категоријално значење је истоветно или градуелно истоветно и закључак о њему приказује семантичку усклађеност свих предикацијских делова и реченичне целине. У другом типу затичемо неподударност категоријалне семантике у појединачним предикацијским деловима. Међутим, чак и тада се може донети закључак о заједничкој категоријалној семантици свих предикацијских делова, тј. о категоријалном значењу на нивоу асиндетске реченице.

Представили смо одлике линијски неутралног и линијски маркираног типа асиндетских реченица с поновљеном глаголском лексемом на примеру категорије социјативности. Утврдили смо да социјативни тип асиндетске реченице с поновљеном глаголском лексемом поседује могућност дужег набрајања учесника скупа, квалификације његових чланова и фокализације информације о њима. Овај тип набрајања битно се разликује од обележавања учесника предметне ситуације у простој реченици.

Пред српском лингвистичком славистиком остаје задатак бележења синтаксичко-семантичких (под)типова асиндетских реченица с поновљеном

глаголском лексемом према њиховој функционалностијској дистрибуцији у руском и српском језику.

Цитирана литература

- Вукић, Маја. „Асиндетске координиране конструкције са лексичким конекторима”. [У:] Маја Вукић. Комбиновање везника и неvezничких речи у савременом српском језику. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2020, 150–153.
- [Vukić, Maја. „Asindetske koordinirane konstrukcije sa leksičkim konektorima”. [U:] Maја Vukić. Kombinovanje veznika i nevezničkih reči u savremenom srpskom jeziku. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 2020, 150–153]
- Ковачевић, Милош. „Асиндетске реченице као језичко-стилска доминанта приповиједака Јована Радуловића”. Узданица XVIII/JR, 2021: 53–74.
- [Kovačević, Miloš. „Asindetske rečenice kao jezičko-stilska dominanta pripovijedaka Jovana Radulovića”. Uzdanica XVIII/JR, 2021: 53–74]
- Кубурић Мацура, Мијана. „Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику”. Наш језик L, 2, 2019: 323–334.
- [Kuburić Macura, Mijana. „Asindetske strukture s koncesivnim značenjem u savremenom srpskom jeziku”. Naš jezik L, 2, 2019: 323–334]
- Опачић, Марија. „Несингулативни конкретизатори вишезначности конјунктора *и* у руском и српском језику.” Славистика XXVI, 2, 2022: 142–152.
- [Opačić, Marija. „Nesingulativni konkretizatori višeznačnosti konjunktora *i* u ruskom i srpskom jeziku”“. Slavistika XXVI, 2, 2022: 142–152]
- Пипер, Предраг. Граматика руског језика у поређењу са српском. 2. измењено издање. Београд: Завет, 2005.
- [Piper, Predrag. Gramatika ruskog jezika u poređenju sa srpskom. 2. izmenjeno izdanje. Beograd: Zavet, 2005]
- Пипер, Предраг, Иван Клајн. Нормативна граматика српског језика. Друго измењено и допуњено издање. Нови Сад: Матица српска, 2014.
- [Piper, Predrag, Ivan Klajn. Normativna gramatika srpskog jezika. Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje. Novi Sad: Matica srpska, 2014]
- Пипер, Предраг. „Опште одлике сложене реченице”. „Напоредносложене реченице”. [У:] Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Сreto Танасић, Биљана Марић. Синтакса сложене реченице у савременом српском језику. У редакцији Предрага Пипера. Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018, 5–34; 35–90.
- [Piper, Predrag. „Opšte odlike složene rečenice”. „Naporednosložene rečenice”. [U:] Predrag Piper, Milivoj Alanović, Slobodan Pavlović, Ivana Antonić, Marina Nikolić, Dojčil Vojvodić, Ljudmila Popović, Sreto Tanasić, Biljana Marić. Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku. U redakciji Predraga Pipera. Novi Sad: Matica srpska, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2018, 5–34; 35–90]
- Санников, В. З. Русский синтаксис в семантико-прагматическом пространстве. Москва: Языки славянских культур, 2008.
- [Sannikov, V. Z. Russkii sintaksis v semantiko-pragmaticheskom prostranstve. Moskva: Iazyki slaviānskikh kul'tur, 2008]

- Соколова, Г. В. «Бессоюзные предложения в современном русском языке». Русский язык за рубежом 2, 1982: 92–97.
- [Sokolova, G. V. «Bessoiūznye predlozheniia v sovremennom russkom iāzyke». Russkiĭ iāzyk za rubezhom 2, 1982: 92–97]
- Соколова, Г. В. «Бессоюзные сложные предложения: проблемы описания и обучения». Русский язык за рубежом 3, 1986: 87–91.
- [Sokolova, G. V. «Bessoiūznye slozhnye predlozheniia: problemy opisaniia i obucheniiā». Russkiĭ iāzyk za rubezhom 3, 1986: 87–91]
- Станковић, Богољуб. „Асиндетске реченице са условним и временским значењем у српскохрватском и руском језику”. Научни састанак слависта у Вукове дане 15, 1, 1986: 179–188.
- [Stanković, Bogoljub. „Asindetske rečenice sa uslovnim i vremenskim značenjem u srpskohrvatskom i ruskom jeziku”. Naučni sastanak slavista u Vukove dane, 15, 1, 1986: 179–188]
- Станковић, Богољуб. „Асиндетске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти”. Јужнословенски филолог XLIII, 1987: 65–82.
- [Stanković, Bogoljub. „Asindetske rečenice u ruskom jeziku i njihovi srpskohrvatski ekvivalenti.” Južnoslovenski filolog XLIII, 1987: 65–82]
- Станковић, Богољуб. „Асиндетизам у Вуковим пословицама.” Научни састанак слависта у Вукове дане 17, 2, 1988: 391–397.
- [Stanković, Bogoljub. „Asindetizam u Vukovim poslovicama.” Naučni sastanak slavista u Vukove dane 17, 2, 1988: 391–397]
- Станковић, Богољуб. „Комуникацијске функције асиндетских реченица у српскохрватском и руском језику”. Књижевност и језик XXXV, 2, 1988а: 174–179.
- [Stanković, Bogoljub. „Komunikacijske funkcije asindetskih rečenica u srpskohrvatskom i ruskom jeziku”. Književnost i jezik XXXV, 2, 1988a: 174–179]
- Станојчић, Живојин, Љубомир Поповић. Граматика српскога језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе. 7. изд. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.
- [Stanojčić, Živojin, Ljubomir Popović. Gramatika srpskoga jezika. Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole. 7. izd. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2000]
- Танасић, Срето. „Асиндетске реченице с конкретизатором”. Јужнословенски филолог LXXI, 3–4, 2015: 91–120.
- [Tanasić, Sreto. „Asindetske rečenice s konkretizatorom”. Južnoslovenski filolog LXXI, 3–4, 2015: 91–120]
- Танасић, Срето. „Асиндетске реченице”. [У:] Предраг Пипер, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Људмила Поповић, Срето Танасић, Биљана Марић. Синтакса сложене реченице у савременом српском језику. У редакцији Предрага Пипера. Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018: 597–633.
- [Tanasić, Sreto. „Asindetske rečenice”. [U:] Predrag Piper, Milivoj Alanović, Slobodan Pavlović, Ivana Antonić, Marina Nikolić, Dojčil Vojvodić, Ljudmila Popović, Sreto Tanasić, Biljana Marić. Sintaksa složene rečenice u savremenom srpskom jeziku. U redakciji Predraga Pipera. Novi Sad: Matica srpska, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2018: 597–633]
- Ширяев, Е. Н. Бессоюзное сложное предложение в современном русском языке. Москва: Наука, 1986.
- [Shiriāev, E. N. Bessoiūznoe slozhnoe predlozhenie v sovremennom russkom iāzyke. Moskva: Nauka, 1986]

Pranjković, Ivo. Hrvatska skladnja. Rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.

Извори

Булгаков, Михаил А. Мастер и Маргарита. Роман. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2006. [Bulgakov, Mikhail A. Master i Margarita. Roman. Moskva: OLMA-PRESS, 2006]

Мария Опачич

БЕССОЮЗНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ С ПОВТОРЯЮЩЕЙСЯ ГЛАГОЛЬНОЙ ЛЕКСЕМОЙ В РУССКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ

Резюме

В работе представлены характеристики сложных бессоюзных предложений с повторяющейся глагольной лексемой в предикатных выражениях предикационных частей (например, рус. *Лара приехала, Вася приехал...*, серб. *Лара је допутовала, Васја је допутовао...*). В русском и сербском языках они охватывают синтаксико-семантические (под)типы, которые принадлежат к косвенно сложносочиненным и к косвенно сложноподчиненным предложениям. Бессоюзные предложения с повторяющейся глагольной лексемой отличаются возможностью варьирования информации о предметной реляции. Этот тип сложных предложений представляет собой средство выражения информации об участниках предметной ситуации, которая в анализируемых примерах осуществляется как перечисление. Данные предложения встречаются, преимущественно, в литературно-художественном и разговорном стилях русского и сербского языков.

Ключевые слова: сложное бессоюзное предложение, повторение глагольной лексемы, перечисление участников, русский язык, сербский язык.